

Originalni naučni rad

UDK 343.59:373

DOI 10.7215/SVR1204117M

NASILJE U ŠKOLI

Doc. dr sc Milomir V. Martić

Nezavisni univerzitet, Banja Luka

Sažetak: S priličnom sigurnošću bi se moglo tvrditi da je školsko nasilje pojava koja postoji otkad postoji i škola. Ispravnije je možda reći da je ono što *sada* nazivamo nasiljem u školi bilo oduvijek prisutno u školama i mnogo puta opažano kao nešto što je normalno i neizbježno. Takav oblik učeničkog ponašanja se zadržao sve do 90-ih godina 20. vijeka, kada je naprosto eksplodirao u cijelom svijetu i kada se, na sva zvona, počelo govoriti **o nasilju u školi**. Nasilje u školama i protiv škole je sve rasprostranjenije i dobija sve teže oblike, kako u svijetu, tako i kod nas. Nasilje je, inače, najčešća forma kršenja ljudskih prava u društvu.

Ključne riječi: *nasilje u školi, školsko nasilje, vršnjačko nasilje - bullying, nasilje nastavnika nad učenicima, nasilje učenika nad nastavnicima, društveni kontekst nasilja u školi...*

UVOD

Ovu, veoma „tešku“ i vrlo „osjetljivu“ temu, a koja je prisutna i na prostoru naše zemlje, vrlo je teško svesti u okvire ekspozice, koji bi mogao zadovoljiti čitaoce koji treba da daju svoj sud i ocjenu o istoj. Sam naziv daje do znanja da je tema vrlo ozbiljna, zabrinjavajuća i opasna, kako za učenike, nastavnike i drugo školsko osoblje, tako i za širu društvenu zajednicu. Nasilje u školi, kao i svako drugo nasilje, suprotni su moralnim i pravnim normama (uključujući i Konvenciju Ujedinjenih nacija o dječijim pravima). Nasilje nad djecom počinje još u najranijem uzrastu, a zatim se provlači kroz cijeli proces socijalizacije koji se odvija u školi i u široj društvenoj sredini. Različiti oblici nasilja u školi se sve više u sociološkoj literaturi tretiraju kao proizvod društvene krize. Simptome krize škole predstavljaju oblici nasilja među učenicima, između učenika i nastavnika, između učenika i školskog osoblja (zaposlenih), a sve to dovodi do erozije identiteta škole, učenika i nastavnika. Koliko god da na prvi pogled izgleda kao unutrašnji problem, sve zaoštreniji oblici nasilja u školama su ipak usko povezani s oblicima i uzrocima nasilja u porodici, u grupi vršnjaka, u okruženju škole, u gradu i društvu u cjelini. Nasilje u školi kao fenomen ili bolje reći, kao problem 21. vijeka je, nažalost, velikom brzinom stigao i u naše škole, širom Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Moram konstatovati, da se i u našim školama primjenjuju svi oblici nasilja, kao i širom svijeta i da nisu rijetki slučajevi ubistava i samoubistava, posebno u ovom 21. vijeku. I prije nekoliko dana smo mogli pročitati, ali i čuti vijest,

kako se na računarski kabl, u radnoj sobi, objesio dvanaestogodišnjak iz Bosne i Hercegovine. A samo nekoliko dana prije njega, objesio se trinaestogodišnjak, na tavanu porodične kuće. Za obojicu, a i niz drugih maloljetnika, koji su izvršili samoubistvo, potvrđeno je da su po nekoliko sati dnevno provodili na internetu i video-igricama.

NASILJE U ŠKOLAMA U PROŠLIM VIJEKOVIMA

Ako se vratimo u prošlost, vidjećemo da je nasilje u školama postojalo, ali je shvatano i tretirano kao normalno, jer je bilo u službi vaspitanja i obrazovanja. Primjenjivano je od strane nastavnika prema učenicima. Čak su roditelji molili učitelje da tuku njihovu djecu, te da ih kažnjavaju na vrlo brutalan način, pri čemu su im davali i svoj blagoslov. Stajanje u čošku, klečanje na kamenčićima, kukuruzima ili pasulju, odlazak u školu subotom po redovnu porciju batina i sl., samo su neke od kazni koje su primjenjivali tadašnji vaspitači. O ovim navodima je još u 3. vijeku prije naše ere pisao grčki pisac Heronda u komediji „Učitelj“, gdje je opisana scena u kojoj učitelj korbačem tuče učenika, na traženje njegove majke. Nesistematski prikupljeni opisi srednjevjekovnih škola pružaju sličnu sliku. Istoričar Filip Aries piše da su učenici u 16. i 17. vijeku u Francuskoj u školu dolazili naoružani i da su ih se plašili i drugi učenici i građani. „Pošten svijet“ tretirao je školarce kao „hordu iskvarene balavurdije“ i zazirao je od njih. Mišel de Montenj, koji je živio u Francuskoj u 16. vijeku, nije se slagao sa ustrojstvom tadašnjih škola: „To je prava tamnica zatočene omladine. Tamo ona postaje raspuštena, jer je kažnjavaju prije nego što postane takva. Nайдите u vrijeme časova: čućete samo dreku mučene djece i nastavnika pomahnitalih od bijesa... Koliko bi bilo prikladnije da su njihove učionice posute cvijećem i lišćem, a ne krvavim izlomljenim prutovima. Vremenom, situacija se počela mijenjati, te su učenici počeli tući učitelje.

U Francuskoj, a i Engleskoj toga doba, dvoboji, tuče, pobune, prebijanja učitelja, bili su česta pojava, pa su nekada upravnici škola morali zvati vojsku u pomoć. Ovakvo stanje jača potrebu za još strožom disciplinom, koja se onda uspostavlja neprestanim nadzorom i širokom primjenom tjelesnih kazni. Bičevanje, u početku namijenjeno mlađoj djeci, počinje da obuhvata cijelu školsku populaciju i one starije od 20 godina. Da li su takve mjere disciplinovanja smatrane nasiljem? Ne, već je nastavnik koji kažnjava prestupnika nalik zubaru ili ljekaru koji pacijentu daje gorak lijek. Tek od sredine 18. vijeka u Francuskoj se javlja otpor, prvo suzdržan, potom otvoren, prema tjelesnom kažnjavanju, sa kojim se krajem 18. vijeka zvanično prestaje. Opis stanja u evropskim školama tog vremena izgleda da je sasvim odgovarao i slici u SAD.

Prikazujući istorijat školskog nasilja u SAD, Midlarski i Klajn navode da je školskog nasilja bilo u izobilju već u periodu američkih kolonija (17–18. vek). Učitelji su često birani da budu dovoljno veliki i čvrsti kako bi mogli da se nose sa starijim tinejdžerima. Škola i nastavnici, u to vrijeme, za njih nisu bili autoritet. Vaspitni momenat je bio zapostavljen, nije mogao doći do izražaja. Stariji dječaci često su nalazili zadovoljstvo u tome da tuku svoje učitelje i izbacuju ih iz grada. U to

vrijeme se nije ni znalo za pojam, nasilje učenika nad nastavnicima, a bilo je prisutno svakodnevno. Tek u drugoj polovini 20. vijeka, zahvaljujući razvoju empirijski orijentisane školske i razvojne psihologije i pedagogije, sistematski se prikupljaju empirijski podaci o raznim vidovima školskog nasilja. Pitanje je koliko je povećanoj brizi u vezi sa nasiljem u školama doprinio realan porast nasilja, a koliko povećana svijest o potrebi zaštite učeničkih prava koja se nasiljem od strane vršnjaka i nastavnika ugrožavaju, što se onda ispoljava u spuštanju praga osjetljivosti i evidentiranju slučajeva koji bi ranije prošli nezapaženi. Erupcije medijske pažnje izazivane su slučajevima ekstremnog oružanog nasilja po školama, slučajevima da naoružana osoba (učenik, bivši učenik ili neko treći) uđe u školu i otvori vatru na učenike i nastavnike. Dok su ovakvi slučajevi bili „normalni“ za SAD, u Evropi je to bilo nepoznato.

Jedan od prvih takvih slučajeva zabilježen je u malom mjestu na jugu Finske, kad je četrnaestogodišnji učenik ubio dvoje učenika srednje škole. Još nekoliko takvih tragedija zabilježeno je u Finskoj, ali i u drugim evropskim zemljama. I tako je počelo!

Istraživanje školskog nasilja dobija zamah u usredsređivanju pažnje javnosti i istraživača na jednu specifičnu formu nasilja: siledžijstvo, koje naglo ulazi u žižu interesovanja stručnjaka. U tome su prednjačile skandinavske zemlje, u kojima su takva istraživanja vršena još ranih sedamdesetih godina 20. vijeka, ali se naglo razvijaju i zaokupljaju pažnju stručnjaka širom svijeta početkom osamdesetih godina 20. vijeka.

Prvi evropski seminar o zlostavljanju u školi održan je avgusta 1987. Mada je već postojalo nekoliko programa posvećenih borbi protiv školskog nasilja u Njemačkoj, SAD, Belgiji, Španiji, Austriji, Švajcarskoj, Australiji, ovaj seminar je podstakao pokretanje velikih preventivnih programa i komparativnih istraživanja siledžijstva u drugim evropskim zemljama, prije svega u Velikoj Britaniji, Irskoj i Finskoj. U okviru programa „Peti okvir“ Evropske komisije, u periodu 1998–2002, realizovano je šest programa koji su se ticali školskog nasilja. Cilj jednog od tih projekata, bio je da se prikaže i uporedi situacija s obzirom na školsko nasilje u 15 zemalja Evropske unije i još dvije evropske države. Vršnjačko nasilje u školama uočavano je širom svijeta gdje god je ispitivano (Evropa, SAD, Australija, Novi Zeland, Japan), a pokazatelji više variraju zavisno od načina mjerenja nego od države ili regiona. Prema jednom pregledu, izloženost siledžijstvu, u Australiji, Austriji, Engleskoj, Finskoj, Nemačkoj, Norveškoj i SAD, kreće se u rasponu od 15% do 25%. Generalno je prihvaćeno u zapadnoevropskim studijama da barem 5% učenika doživi zlostavljanje jednom nedjeljno ili češće, pri čemu je ovaj procenat nešto veći na osnovnoškolskom nego na srednjoškolskom uzrastu i nešto je veći kod dječaka nego kod djevojčica, kao i da nešto manje od 5% učenika zlostavlja svoje vršnjake jednom nedjeljno ili češće, pri čemu je među nasilnicima tri do četiri puta više dječaka nego djevojčica. Vremenom, istraživači iz više zemalja međusobno se povezuju. Početkom ovog vijeka, nekoliko stručnih časopisa posvetilo je tematske brojeve školskom nasilju i siledžijstvu i nasilnoj deci. Školsko nasilje postaje i česta tema u filmovima i knjigama. O njemu se priča. Veliki broj

istraživanja školskog nasilja rađen je širom svijeta i nije lako uočiti koja su to istraživanja u kojima se instrumenti i uzorci, pa i jezičke formulacije, dovoljno podudaraju da bi poređenja rezultata bila smisljena. Neka istraživanja su i rađena da bi obezbijedila što veću mogućnost poređenja. Jasnije poređenje zemalja otežano je činjenicom da drugačiju sliku daju poređenja nasilnosti i viktimizacije, mlade i starije djece, podataka o jednokratnim ili ponovljenim slučajevima nasilja. Prema istraživanjima, najveći broj žrtava bio je u Turskoj (54%), pa u Litvaniji, Grčkoj, Grenlandu i Ukrajini, a najmanji u Švedskoj (14%), pa Španiji, Češkoj, Islandu, Malti, Hrvatskoj. SAD i Kanada su bile negdje na sredini liste, sa 28% odnosno 36% učenika koji su jednom bili izloženi nasilju.

DRUŠTVENI KONTEKST NASILJA U ŠKOLI

Škola i šire obrazovne institucije su dio društvenog sistema, svega onog što se dešava direktno u društvu ili indirektno utiče i odražava se na organizaciju i život u školi. Prilikom proučavanja nasilja u školi, neophodno je da se uzme u obzir društveni kontekst, jer nasilje nije apstraktni fenomen. Nasilje uvijek treba da bude smješteno u svoj kontekst i u njegovim okvirima shvaćeno. Nasilje individue, institucija i političko-ekonomskih procesa se ukrštaju i odatle potreba da se radi na nasilju i sa mladima, da se analizira realnost i djelovanje mladih u njihovoj društvenoj sredini. Nasilje u školama koje sve više uzbuđuje javno mnjenje u BiH, izraz je konflikata i nasilja u porodici učenika, nasilja na radnom mjestu u institucijama u kojima su roditelji zaposleni, kao i nasilja na ulici u gradu u kome žive i u čijem okruženju se nalazi škola. Sve vrste konflikata i oblika nasilja podstiču se smanjenjem životnog standarda, osiromašivanjem većine stanovništva. Stopa siromaštva u BiH je dva puta veća od prosječne stope siromaštva u zemljama Evropske unije. Enormno je povećan broj nezaposlenih i iznosi 36 odsto, što predstavlja jednu od najviših stopa nezaposlenosti u Evropi, a posebno pogađa mlade i prije svega školovane generacije. U periodu tranzicije, koji još traje, počevši od 90-ih godina 20. vijeka primijenjen je model privatizacije zasnovan na „šok terapiji“, koji je doveo do velikog broja otpuštanja zaposlenih u industrijskom, građevinskom i trgovačkom sektoru, čime je stvorena velika socijalna grupacija, u mas medijima nazvana „stečajni radnici“. Na taj način se srušio socijalni stub sigurnosti većine stanovništva. Prekidaju se i još uvijek kidaju socijalne veze prijateljstva. U takvoj socijalnoj atmosferi, onaj Drugi se doživljava kao neprijatelj, stvara se strah od *drugog*. Taj strah od *drugog* se pojačava s autoritarnim oblicima političkog vladanja, vladanja koje sve više izrasta u *partokratski režim* koji čine moćne partijske elite. One sve više kontrolišu medije, ali isto i obrazovne institucije, naročito u osnovnom i srednjem obrazovanju. Partijske elite vlasti vrše kontrolu u školama preko direktora škola i utiču na njihov izbor.

U RS, formalno-pravno, prijedloge za izbor direktora u osnovnim i srednjim školama daju školski odbori, sastavljeni od određenog broja nastavnika, učeničkih roditelja i predstavnika lokalne zajednice, ali, faktički, izbor ili imenovanje vrši načelnik opštine, koji je po pravilu član političke partije koja je trenutno na vlasti. Najbolji pokazatelj ovakvog

„izbora“ direktora osnovnih i srednjih škola, koji dovoljno jasno govori, jeste nešto što je postalo pravilo: poslije svake promjene vlasti na parlamentarnim izborima, vrši se promjena direktora škola. Partokratski režim uspostavlja kontrolu nad školama, na taj način ne vodeći računa o kompetentnosti i stručnosti direktora ne samo kao nastavnika, nego i kao organizatora i predvodnika u rešavanju problema učenika i škole u celini. Pored ovog, tokom još nezavršenog tranzicionog perioda srušio se i prethodni vrijednosni sistem, dok se novi još nije oformio.

U ovakvom vrijednosnom kontekstu ne samo što se ne poštuju pravne norme, koje se mijenjaju, kao što se mijenjaju političko-partijske elite na vlasti, već se i sve manje poštuju važeći moralni principi i norme. Na taj način društvo zaglibljuje sve više u anomiju. Ovo ljude i omladinu dovodi do depresije i beznađa. Time se stvara povoljan ambijent da se prošire i učvrste svi oblici devijantnog ponašanja djece, učenika, omladine i odraslih; mnogi se pretvaraju u nasilnike i ponašaju se agresivno, a veliki dio postaje njihova žrtva, žrtva mnogobrojnih oblika nasilja. U tom smjeru je i sljedeća konstatacija koja izražava *tendencijsku pravilnost*: posljednjih dvadesetak godina povećane su stope ubistava i samoubistava, tri puta više u odnosu na cio period od završetka Drugog svjetskog rata, pa do početka 90-ih godina. Ovo na drugi način pokazuje povećanje osjećaja straha i nesigurnosti naših građana (adolescenata i odraslih) i podstiče ih na subkulturno i nasilničko ponašanje.

Nasilje u školi je prisutno u svim tipovima savremenog školstva. Razlike između zemalja u ovom pogledu postaju samo u rasprostranjenosti, učestalosti određenih formi nasilja, kao i njegove oštine. Rezultati nekih skorašnjih istraživanja pokazuju da BiH po nasilničkom ponašanju među učenicima i mladim ljudima ne spada u zabrinjavajuće zemlje Evrope. Kriza porodice i kriza društva je posredovala pojavu učestalosti i manifestacije fizičkih oblika nasilja i u školi. Raširenost i oblici nasilja nisu samo simptomi krize škole, već i gubljenje identiteta škole, nastavnika (pad kvaliteta nastavnika) i njihove profesije, ali i identiteta učenika. Škola je okružena egzogenim oblicima nasilja koji proizlaze iz društvenog konteksta, na nekoliko nivoa: **1)** aktuelni kontekst društva u dužem periodu tranzicije, tokom koje je zaoštrena socijalna dimenzija (enormno raslojavanje stanovništva, visoke stope nezaposlenosti i siromaštva i relativno nizak životni standard); **2)** globalni nivo, koji proizlazi iz procesa globalizacije i geostrateških interesa „globalizirajućih država“, čija je posledica bio i ratni konflikt u BiH, što je rezultiralo etničkom dimenzijom nasilja u etnički mješovitim gradovima i školama, i **3)** institucionalni nivo masmedijskog konteksta (naročito televizija, internet, mobilna telefonija) preko kojih se svakodnevno prikazuju scene i slike nasilja.

Oštra socijalna nejednakost u društvu podstiče nasilje i etničku netolerantnost i konfliktnost iako nije samo ona temelj nasilja u društvu i školi. Svakako i škola je kao društvena institucija izvor simboličkog nasilja, preko načina organizacije i rukovođenja, ali i preko još uvijek autoritarnih stilova nastave, kao i preko nastavnih programa, udžbenika, „skrivenog“ nastavnog programa; sve ovo predstavlja jedan od značajnih

izvora nasilja u školi koje upotpunjuje nasilje u porodici, na ulici i nasilje koje se svakodnevno prikazuje preko masmedija. Polazeći od toga kada se i gdje događaju oblici školskog nasilja (od verbalnog preko fizičkog do necivilizovanog ponašanja) i izvora što ga reprodukuju, neophodno je uraditi sveobuhvatniju strategiju ili politiku na nacionalnom nivou (uključujući sve nivoe, od individue, grupe vršnjaka, porodice, škole, pa do obrazovnog sistema) inspirisanu ekonomskim, socijalnim, političko demokratskim razvojem i etničkom tolerancijom, što može biti preduslov uspješne prevencije i smanjenja nasilja u školama i društvu u cjelini. Za pripremu ovakve strategije treba da se koriste iskustva, programi i modeli drugih zemalja, naročito članica Evropske unije, gdje i BiH teži.

NASILJE U ŠKOLI I NJEGOVI OBLICI

Na prvi pogled, koncept „nasilje“ izgleda jednostavan, međutim, njega je veoma teško definisati, pošto nasilje implicira ideju poremećaja nekog reda, ali i ideju o neophodnosti instrumenata za održavanje tog reda, čime se nasilje legalizuje i postaje sila reda... Na taj način je nasilje istovremeno i negacija i afirmacija. Iz takve ambivalentnosti koncepta nasilja proizilazi i teškoća da se ono precizno definiše. Do sada se sociologija malo interesovala za pravu metasociološku debatu o nasilju. S antropološke tačke gledišta, čovjek je nasilno biće ne samo po svojoj prirodi, već i zbog toga što se nasilje uči, stiče se u procesu socijalizacije u određenom društvenom i kulturnom kontekstu, jer čovjek i bez nasilja može da živi. Otuda, nasilje ima smisla i značaj samo za čovjeka i on ga shvata isto kao što shvata i nenasilje: kad grom ubije čovjeka ili životinja rastrgne svoju žrtvu, ti događaji predstavljaju nasilje samo za čovjeka i samo on vidi nasilje u prirodi i društvu.

Definicije nasilja se kreću od uskog određenja u smislu izjednačavanja s nekim od njegovih oblika – na primjer, fizičkim nasiljem, pa do šireg određenja, koje inklinira od verbalnog nasilja prema necivilizovanosti, s čime se većina autora slaže. U rječnicima postoje različite definicije nasilja, kao: „1) Upotreba fizičke sile da bi se neko povrijedio ili nešto oštetilo; 2) nezakonita upotreba neopravdane sile ili efekt postignut putem prijetnje takvom silom, 3) nasilje ili nasilno ponašanje ili agresivno ponašanje, je kad akter ili izvršilac koristi svoje tijelo ili predmet (uključujući i oružje) da bi nanio povredu ili bol drugom licu“. Međutim, mnogi istraživači i autori se ne slažu sa ovakvim definicijama nasilja zato što se ne uključuju komponente i dimenzije kao što su verbalno nasilje (podsmijavanje i vrijeđanje), psihičko maltretiranje, omalovažavanje, društveno isključivanje i druge suptilne forme zastrašivanja. Jedna od širih definicija nasilja je definicija Svjetske zdravstvene organizacije, prema kojoj se nasilje definiše kao „namjerna upotreba fizičke ili psihološke sile ili moći pod prijetnjom, protiv sebe, drugog lica ili protiv grupe ili zajednice, koja rezultira ili postoji velika vjerovatnoća da rezultira povredom, smrću, psihološkom štetom, lošim razvojem ili lišavanjem“.

Pod oblicima nasilja (uključujući i nasilje u školi) određeni autori podrazumijevaju verbalno, psihološko, fizičko i drugo nasilje; drugi, pod

oblikom nasilja podrazumijevaju egzogeno nasilje; antiškolsko nasilje i nasilje „školske necivilizovanosti“. U tom smislu francuski sociolog Ž. M. Dimej napominje da sociolozi koji proučavaju obrazovne sisteme po pravilu razgraničavaju tri oblika nasilja u školi: 1) oblici egzogenog (spoljašnjeg) nasilja, spoljni u odnosu na školu, koji se infiltriraju i pored prepreka; 2) nasilje u školama koji otkriva neki oblik „školske necivilizovanosti“, i 3) oblici antiškolskog nasilja, okrenuti protiv institucije i manifestuju neku vrstu nepovjerenja unutar školskog poretka.

Prvi tip nasilja predstavlja formu delinkventnog ambijenta, što zahtijeva policijski tretman. U nekom smislu to je podnošenje računa koji se degeneriše u školskom dvorištu ili često u mreži ustanove. Ovde spadaju krađe i lomljenje vozila nastavnika; seanse krađa do „ogoljenja“: krađa džempera i lične odjeće i predmeta, ili reketiranje na putu do kuće.

Druga forma školskog nasilja – „školska necivilizovanost“, proizilazi iz održavanja adolescenata u školskom sistemu, koji je nekada bio rano orijentisan uglavnom ka profesionalnim ustanovama ili prema produženom učenju ili neposrednoj obuci uključenoj u aktivni život. Ovakvi učenici imaju problema da se integrišu u školski poredak, oni reaguju potkradanjem, provociranjem tuča u periodu rekreacije, glasno izražavaju svoje nezadovoljstvo. Njihovo prvo nasilje je često verbalno, bestidni vokabular, što često prerasta u fizički obračun. Takvi učenici su obično nervozni u razredu, uvijek u žurbi da krenu u akciju: sa bluzom ili jaknom na ramenu; kačketom na glavi i rancem na stolici ili klupi; sa rapovskom „necivilizovanošću“ da ostanu mirni; ustanu čim nastavnik ili profesor okrene leđa; uvijek spremni da izgube kontrolu nad riječima.

Treći oblik nasilja u školi se zasniva na nepovjerenju u školsko uređenje. Ovaj oblik nasilja je usmjeren protiv škole i praktikuje ga tek mali broj učenika - u ustanovama koje broje petsto ili šesto adolescenata. Njihov revolt je usmjeren protiv ustanove ili nastavnika koji su u njihovim očima „školska norma“, koja je vrlo konformistička. S obzirom na činjenicu da se ovi učenici osjećaju neuspješnima, često poniženi od nastavnika ili nastavnica i škole u cjelini, koja im šalje devalvirani imidž i etiketiranje da su „nepopravljivi“, „bitange“, „glupi“ itd., ovi „teški“ učenici se „afirmišu“ stvarajući jednu hijerarhiju inverznih vrijednosti u odnosu na one u školi i norme koje država propisuje. Suprotstavljaju se nastavnicima i nastavnicama, pri tom, ponoseći se svojom indiferentnošću prema kaznama, pozivajući se na poredak (poredak koji sami odbacuju). To su učenici koji zastrašuju nastavnike i nastavnice upućujući lične uvrede, a i razrednim „drugovima“, nalažući im zakon ćutanja. Da bi se spasio sopstveni imidž, treba dati selektivne mehanizme pakosti nastavnika, njihovom preziru i volji da ih ponize. Ovim se ulazi u oblast „skrivenog“ nastavnog programa i stila nastave koji se izvodi i praktikuje u osnovnim i srednjim školama. Stil nastave ili „ideologija obrazovanja“, kreće se od zaoštrenih autoritarnih oblika do izrazito demokratskih oblika.

Nastavnikov autoritet u školi rađa otpor kod učenika, potčinjenih, koji, odbacujući pravila, norme i nametnute kalupe kulture, na taj način stvaraju kontrakulturu i subkulturu. Posljedica toga je subkulturno ponašanje učenika. Koncept autoriteta je usmjeren ka legalizaciji nasilja, a otpor se stalno otkriva. Tako je autoritet izvor agresivnog ponašanja

potčinjenih, zavisnih, ali i agresivno ponašanje nosilaca moći, u konkretnom slučaju nastavnika. Autoritet predstavlja problem, autoritet ne može da bude rješenje, autoritet ne postoji. Naime, autoritet nastavnika koji se zasniva na znanju, autoritet zasnovan na komunikativnom i demokratskom obrascu nastave i vaspitanja; nastavnik koji prihvata učenike kao subjekte i pomaže im u komunikaciji sa drugim nastavnicima i roditeljima, te pomaže u rješavanju svakodnevnih problema, kao takav je poželjan i ne predstavlja „dezedukaciju“. Svako je od nas u toku svog školovanja kroz osnovnu i srednju školu i fakultet imao bar po jednog učitelja ili profesora koji nas je kognitivno, komunikativno i prijateljski vodio i usmjeravao. Ovakav autoritet nastavnika ili nastavnice koji se približava „idealnom“ nastavniku u pozitivnom smislu, ne samo što ne treba izbaciti iz edukativnog procesa, već treba nastojati da ih ima što više. Norme i vrijednosti koje praktikuju ovi nastavnici i profesori putem internalizacije postaju motivacioni činioци (agensi) u njihovom učenju, socijalizaciji i napretku u karijeri i socijalnoj promociji. Ovi nastavnici nastoje da se otpor prema školi kao instituciji amortizuje i smanji.

NASILJE NASTAVNIKA PREMA UČENICIMA

Mada se pod nasiljem u školi misli na nasilje među učenicima, postoje bar još dvije interakcije u kojima se nasilje u školi javlja: nasilje nastavnika prema učenicima, i nasilje učenika prema nastavnicima. Ove vrste nasilja mnogo su rjeđe bile predmet istraživanja. U prikazu nasilja u školama u 17 evropskih zemalja, samo u dva izvještaja spominje se nasilje nastavnika nad djecom. U njemačkom izvještaju eksplicitno se kaže: „Istraživanje nasilja nastavnika nad učenicima nije u Njemačkoj moguće, zato što je autoritet koji mora da odobri takva istraživanja upravo autoritet nastavnika.“ Ovakvom zanemarivanju doprinosi i navika da se školski sistem opisuje iz normativističke perspektive, kako treba ili kako je propisano da izgleda. Olvej je nastavničko nasilje definisao kao „javno iznošenje degradirajućih negativnih komentara o učenicima“. On navodi da je u upitniku sprovedenom 1985. godine u Belzenu, u Norveškoj, u kojem je 6 pitanja bilo posvećeno ovoj temi, našao da je 1,5–2% od 2.400 ispitanih učenika imalo taj problem u prethodnih 5 mjeseci i da se, po izjavama učenika, nasilnički ponašalo oko 10% nastavnika (prethodno je polovinu učeničkih izvještaja o siledžijstvu ocijenio nevjerodostojnim). Njegov zaključak je da se problem nastavničkog nasilja pokazao većim od očekivanog. Polovina maltretiranih učenika reklo je da ti nastavnici maltretiraju i ostalu djecu u odjeljenju. Slična situacija je u svim školama, širom planete. Najmanje se smjelo pričati ili iznositi podatke o nasilju nastavnika nad učenicima, jer, kako pojedini nastavnici iznose: „normalno je da nastavnik zagalami na učenika ili da ga udari ili kazni, ako pogriješi.“

U jednom od mnogih istraživanja u Republici Srpskoj (Savić i sar., 2005) čak 30% osnovaca i 15% srednjoškolaca reklo je da u njihovim školama ima fizičkog kažnjavanja od strane nastavnika. Takvom kažnjavanju prisustvovalo je 20% osnovnoškolaca i 7% srednjoškolaca. Fizičko kažnjavanje bilo je podjednako rasprostranjeno u gradskim, kao i seoskim školama. Drastične mjere od strane nastavnika rijetko imaju za posljedicu eliminisanje nasilja, a često ga upravo povećavaju, pružajući model i povećavajući jaz i nepovjerenje između učenika i nastavnika.

NASILJE UČENIKA NAD NASTAVNICIMA

Ovaj, moderni trend, da učenik napada, ponižava, vrijeđa i tuče nastavnika, nažalost, nije samo istina Zapada, nego se preselio i na Balkan, pa i u zemlje bivše Jugoslavije. Glavni krivac za takvo ponašanje, većinom, maloljetnih učenika, su mediji, a prije svega, TV i internet. Danas nema područja u svijetu koje se ne sreće sa ovim problemom, a koji raste iz dana u dan. Ono što je nekada bila sramota u ponašanju, za današnju generaciju je sasvim normalno, te se kao takvo prosljeđuje dalje u internet kako bi ga vidjelo što više ljudi u svijetu. Nastavnici, koji su završili fakultete da uspješno prenesu naučeno i stečeno znanje učenicima i koji su do unazad dvadesetak godina bili autoriteti u učionici, u školi, na ulici i u široj društvenoj zajednici, danas doživljavaju takva poniženja od strane učenika, da je odlazak na nastavu za većinu njih postao noćna mora i od koje se najveći procenat nastavnika razbolio ili je u fazi nervnog rastrojstva. Mnogi nastavnici koji su pred penzijom ili imaju zavidan staž, ne mogu da se pomire sa činjenicom, da ih maltretiraju, fizički napadaju i zlostavljaju, upravo oni maloljetnici koji su generacija njihovih unučića ili čak i mladi za koju godinu. Kod nas u BiH i Republici Srpskoj, za razliku od zemalja u regionu, situacija je stabilna i pod kontrolom. Čini mi se da je kod nas, ipak prevladao kućni odgoj i porodično vaspitanje, koje se još uvijek zadržalo na starom sistemu, koji nas je učio da starijeg treba poštovati, a posebno nastavnike. Ali, da ima izuzetaka, sigurno, ima.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA NASILJA U ŠKOLI

Prva istraživanja siledžijstva otpočela su u Švedskoj ranih sedamdesetih godina 20. vijeka. Doktor medicine Peter-Pol Hajneman objavio je krajem šezdesetih više članaka, a 1972. i prvu knjigu o mobingu (termin koji je on koristio, a koji je preveden, kao nasilje grupe prema pojedincu). Knjiga je postala bestseler i izazvala brojne rasprave u društvu o ozbiljnosti grupnog nasilja u školi i o načinima njegovog sprečavanja. Dan Olvej, švedski psiholog, od sedamdesetih godina živi u Norveškoj, ubrzo je, 1973. objavio rezultate iz škola u Švedskoj. I on je koristio termin mobing, koji kasnije prerasta u bullying (agresija jačeg prema slabijem).

Kada su tri četrnaestogodišnja učenika u Norveškoj 1983. godine izvršila samoubistva, pošto su prethodno bila zlostavljana od drugih učenika, javnost je bila zapanjena, a Ministarstvo za obrazovanje pokrenulo je nacionalnu kampanju borbe protiv siledžijstva. Jedan element kampanje bio je i program za borbu protiv siledžijstva koji je startovao 1983, a na čije čelo je postavljen Olvej, koji je bio profesor psihologije na univerzitetu u Bergenu u Norveškoj. Programom su bile obuhvaćene sve osnovne i srednje škole u Norveškoj. Po Olvejevoj procjeni, približno 85% škola je u tome stvarno sudjelovalo.

U Finskoj su još ranih osamdesetih bila započeta istraživanja siledžijstva u školi (1982). Finski istraživači su zaslužni za nekoliko važnih prodora u nove oblasti proučavanja. Grupa istraživača posvetila se poređenju direktne i indirektno agresivnosti kod dječaka i djevojčica. Značajan doprinos dala je i Kristina Salmivali baveći se tipičnim ulogama koje postoje u situaciji zlostavljanja. U Finskoj je u nacionalnom ispitivanju na uzorku od 57.000 srednjoškolaca utvrđeno da je 14,5%

dječaka i 4% djevojčica, uzrasta od 14 godina izjavilo da su zlostavljani bar jednom nedjeljno; s uzrastom taj broj opada i kod uzrasta od 16 i 17 godina to je izjavilo samo 1% dječaka i ni jedna djevojčica.

U Engleskoj je sredinom osamdesetih sprovedeno snimanje stanja, i nađeno je da je u nasilje uključen otprilike svaki četvrti učenik: 7% učenika su bili žrtve nasilja, 10% nasilnici, a 6% su bili nasilnici/žrtve (Stephenson i Smith, 1987). Ovi podaci ocijenjeni su kao zabrinjavajući, pa je britansko ministarstvo obrazovanja 1991. pokrenulo dvogodišnju kampanju smanjenja nasilja u Šefildu, industrijskom gradiću u centralnom dijelu Engleske. Projektom, osmišljenim po ugledu na norveški, rukovodio je Piter K. Smit, a saradnici su bili Irena Vitni, Majkl Bolton, Dejvid Tompson, Helen Kovi i drugi. U Škotskoj, Endrju Melor je 1990. sproveo istraživanje o rasprostranjenosti siledžijstva u srednjim školama – procenti su niži nego u Engleskoj i odgovarali su rezultatima iz Bergenske studije.

Šezdesetih u SAD dolazi do eskalacije problematičnog ponašanja djece i u školama i van njih, a izraz „školsko nasilje” postaje uobičajeni izraz kojim se upozorava na naglo povećanje nasilja u školama. U periodu 1964–1968, broj napada na nastavnike povećao se sa 253 na 1.801, napadi oružjem sa 396 na 1.508, a unutar 757 većih školskih oblasti bilo je 200 smrtnih slučajeva učenika koji su klasifikovani u povezane sa školom. U ljeto 1966. dešava se jedno od prvih školskih masovnih ubistava: jedan student univerziteta u Teksasu popeo se na 28. sprat univerzitetske biblioteke i ubio 13 ljudi, a ranio 31 osobu. Tokom sedamdesetih, pokazatelji nasilja nastavljaju vrtoglavo da rastu: između 1970. i 1973. bilježi se veći broj ubistava u školama za 20%, broj napada učenika na nastavnike za 77%, veći broj silovanja ili pokušaja silovanja za 40%. Za nasilje su bili, između ostalog, odgovorni rasprostranjenost droge, postojanje gangova i nošenje oružja.

U Kanadi su inicijative za borbu protiv siledžijstva uslijedile kao rezultat istraživanja koje je pokazalo zabrinjavajući stepen nasilja u školama. Siledžijstvo u Australiji postaje predmet pažnje ranih devedesetih nakon istraživanja Rigbija i Slija, a odmah zatim i nacionalnog istraživanja. Pošto se pokazalo da je siledžijstvo iznenađujuće veliki problem u školama, Ministarstvo prosvjete naložilo je školama da formulišu strategiju borbe protiv siledžijstva i osmisle programe za borbu protiv njega. Razvijen je veći broj uglavnom cjeloškolskih programa koji nisu specifični samo za Australiju.

U Japanu je dugo vremena postojala zabrinutost oko pojave koju zovu *iji me*, a koja približno odgovara siledžijstvu (*iji me* se ne tiče toliko fizičkog maltretiranja od strane jačeg učenika, koliko se odnosi na socijalno izopštavanje učenika od strane vršnjaka unutar njegovog odjeljenja ili razreda). U prvom policijskom pregledu incidenata vezanih za siledžijstvo sprovedenom 1984. godine, navedeno je preko 500 slučajeva kojima se bavila policija. Čak 7 učenika je izvršilo samoubistvo zbog izloženosti zlostavljanju, četvoro djece je ubijeno (ili je pokušano ubistvo). Tokom 1986. mediji su zabilježili šest slučajeva samoubistava zbog zlostavljanja od strane vršnjaka. Mada se krajem osamdesetih godina smatralo da taj problem postaje sve manje izražen, niz samoubistava koji

su bili posljedica zlostavljanja u periodu 1993–1995. dovela je do nove, povećane preokupacije ovim problemom. Na međunarodnoj konferenciji posvećenoj siledžijstvu, održanoj 1997. godine u Japanu, japanski nastavnici su sa iznenađenjem otkrili da siledžijstvo nije japanska specifičnost, i da su procenti učenika uključeni u nasilje slični procentima u drugim visokorazvijenim zemljama.

U Izraelu je obimno istraživanje sprovedeno početkom 2002. godine. Ispitano je oko 16.000 učenika od 4–11. razreda i 1.700 nastavnika i direktora iz 440 škola. Učenici su saopštavali koliko im se često u posljednjih mjesec dana događalo nešto sa dužeg spiska nasilnih postupaka. Konstatovan je vrlo visok stepen nasilja, znatno izraženiji kod dječaka nego kod djevojčica, pogotovo za fizičko nasilje, i izraženiji na mlađim u poređenju sa starijim uzrastima.

U Hrvatskoj je, kao i u drugim zemljama ex Jugoslavije, bavljenje školskim nasiljem bilo motivisano i brigom da su ratni sukobi, praćeni nizom socijalnih problema, za posljedicu imali i jaćanje svih onih činilaca koji su faktori rizika s obzirom na nasilje mladih. Nekoliko istraživanja pružaju sliku izraženosti školskog nasilja i oni istovremeno mogu poslužiti kao ilustracija teze da istraživanja koja se malo razlikuju po metodama i uslovima zadavanja, mogu znaćajno da se razlikuju po svojim rezultatima, te da, upoređena, nameću pitanje, koja slika je prava, mada bi se svako od njih, kada bi bilo jedino s pouzdanošću, uzelo kao dovoljno pouzdan opis.

UTICAJ MEDIJA NA NASILJE

Još ranije je primijećeno da masovnu kulturu od ostalih oblika kulture izdvaja „raznolika, masovna i stalna eksteriorizacija nasilja, koja izbija kroz stripove, televiziju, film, novine (kratke vijesti, nesrećni slučajevi, katastrofe), knjige (crna serija, detektivski roman, pustolovine)”. Kada se govori o nasilju i „vremenu u kojem živimo”, posebno znaćajan uticaj pridaje se mas-medijima. Mediji su preplavljeni nasiljem i to ne samo oni namijenjeni odraslima, već i mediji namijenjeni djeci. Prema podacima starim već skoro dvije decenije, prosjećno dijete u SAD prije svoje 18. godine na televiziji vidi oko 200.000 slučajeva nasilja, uključujući i 40.000 ubistava. Trogodišnje praćenje TV programa u SAD pokazalo je ne samo da većina TV programa sadrži scene nekog nasilja, već da se, što vjerovatno mnogo više zabrinjava, to nasilje prikazuje na naćin koji ga ćini neproblematićnim i atraktivnim. Tako, 43% nasilnih scena sadrže humor; nasilnici su prikazani kao privlaćni u 44% slučajeva; nasilje nije bilo praćeno neposrednom kaznom u 75% nasilnih scena; mnoge nasilne scene naizgled nisu imale štetne posljedice niti izazivale patnju kod ųrtve i kajanje kod nasilnika. Može se reći da je nasilje u medijima još i znatno ućestalije nego što ovakva istraživanja pokazuju, zato što se istraživanja fokusiraju na registrovanje ekstremnog fizićkog nasilja. Ako se prikazana ubistva mjere u desetinama hiljada, koliki bi tek bio broj psovki, grubosti, ismijavanja, prijjetnji, spletkarenja i svih ostalih postupaka koji se smatraju oblicima dječije agresivnosti. Nasilje u medijima, posebno s obzirom na ućestalost prikazivanja i živopisnost predstavljanja, ima niz negativnih posljedica – imitiranje onoga što se vidi,

a što mnogi smatraju jedinom posljedicom posmatranja nasilja, samo je jedna i to ne najčešća posljedica. Posmatranje nasilja u medijima, utiče da djeca uče agresivne postupke i vodi dezinhibiciji agresivnosti, ali i čini da se svijet vidi kao opasno mjesto u kojem smo okruženi ljudima sa neprijateljskim namjerama, povećava spremnost da se nasilje vidi kao korisno sredstvo u rješavanju problema, rađa ravnodušnost prema njemu, smanjuje saosjećanje prema žrtvama nasilja. Čudno je da društva koja naizgled pokazuju toliku brigu za smanjenje nasilja zanemaruju poruke o izuzetno štetnom uticaju medija. Povezanost između nasilja u medijima i agresije veća je nego što je, na primjer, povezanost između uzimanja kalcijuma i jačanja kostiju, ili izloženosti olovu i niskog IQ, ili između korišćenja kondoma i rizika od HIV infekcije, ili učenikovog rada kod kuće i školskog uspjeha. I dok su prethodne veze dovoljne za preduzimanje širokih društvenih akcija, upozorenja o štetnom uticaju nasilja u medijima se, začudo, zanemaruju. Uzrok tome je velikim dijelom u preokupaciji profitom, ali grupe koje upravljaju medijima rekla bi u svoju odbranu da oni samo odgovaraju na potrebu koja već postoji. Zaista, mediji utiču na društvo, ali oni su pri tom izraz procesa koji već postoje u društvu.

NASILJE U VIDEO-IGRAMA

Uticaj video-igrice, čija popularnost među djecom naglo raste, često se podvodi pod uticaj medija, ali video-igre se kvalitativno razlikuju od posmatranja filmova, a ove razlike idu u smjeru da nasilne video-igre utiču na agresivno ponašanje znatno više od nasilnih filmova. Dok u filmu dijete iz pasivne pozicije posmatra nasilje i može da se identifikuje sa nasilnim junakom, u video-igrici, on jeste glavni junak koji (u igrovnoj formi) vrši nasilje. Proizvođači video-igara reagovali su na dječiju fasciniranost nasilnim igrama stalnim povećavanjem nasilja i brutalnosti koje se, zahvaljujući razvoju tehnike, sve realističnije predstavlja. Od početka devedesetih u nasilnim igricama dijete ne posmatra akciju iz perspektive treće osobe, već očima glavnog junaka, što procesu daje izuzetnu realističnost. Zatim, u video-igre su ugrađeni mnogi principi uspješnog učenja koji ih čine idealnim učiteljem. Ciljevi igre jasno su postavljeni i podešeni igraču i imaju jaku potkrepljujuću funkciju. Pogotovo nasilje biva često i neposredno nagrađeno, a praktično nikad kažnjeno. Svemu tome treba dodati da su rijetke video-igre u kojima se od igrača ne traži da bude nasilan, kao i da roditelji nemaju skoro nikakav nadzor nad video-igramima koje njihova djeca igraju.

MJERE PROTIV NASILJA U ŠKOLI

Kada se objelodani neki slučaj nasilja u školi, ono što javnost najviše uznemiri i razljuti jesu dva zaključka koja se iz takvih slučajeva obično izvedu: slučaj je, prije svega, dokaz da smo suočeni s poplavom školskog nasilja i uz to, da škola (nastavnici, direktor i ostali) ne umiju ili neće da na nasilje adekvatno reaguju. Incidenti koji se povremeno pojavljuju u javnosti nikako nisu siguran dokaz za porast nasilja. Prije bi se moglo reći da su takvi incidenti, na žalost, neminovnost i da bi, kada takvih slučajeva ne bi bilo u javnosti, to mnogo vjerovatnije značilo da se

takvi slučajevi kriju nego da se ne dešavaju. U BiH, ima nekoliko hiljada školskih zgrada, i u njima stotine hiljada učenika i preko 50.000 nastavnika. Toliki učenici idu u odjeljenja, u kojima svakodnevno „vri kao u košnici“, neprestano se odvija intenzivna interakcija, ispunjena igrom, saradnjom, prepirkama, rivalstvom, stresovima. Jednostavno je nemoguće da od prvog do posljednjeg dana školske godine sve protekne tako da niko od tih učenika tokom hiljadu sati provedenih u školi ne napravi nijedan ozbiljan incident. Takođe je nerealno očekivati da školsko osoblje može i mora da svaki takav incident predupredi. Na stranu to što se mnogi od tih ozbiljnih incidenata dešavaju van škole, već i kad su unutar škole, nasilnici vrebaju one neizbježne situacije kad niko od odraslih nije prisutan. Ali, mada škola ne može da spriječi sveukupno nasilje, ona je dužna da pokuša sve što je u njenoj moći da nasilje spriječi, kao što je dužna da adekvatno reaguje kad se nasilje već desi. Nastavnici, direktori, stručni saradnici, roditelji i učenici, moraju zajedno provoditi mjere protiv nasilja u školi, a putem edukacija, predavanja i drugih vidova osposobljavanja za uspješnu borbu protiv nasilja u našim školama. Istraživanje je pokazalo da se svi akteri u vaspitno-obrazovnom procesu vrlo slabo snalaze, da su zatečeni i da ne mogu niti znaju kako da reaguju u trenutku pojave nasilja u školi, niti kako da se ponašaju i reaguju poslije izvršenog nasilja i prema nasilniku i prema učenicima koji su pretrpjeli nasilje. Za starije generacije nastavnika, koji su učili na fakultetima kako pravilno vaspitavati i pomoći u obrazovanju mladih generacija, mogu konstatovati da se ne snalaze i da se i ne trude da se snađu, jer, nisu navikli na ovaj, nasilnički stil ponašanja, te konstatujem da će i edukacija takvih nastavnika ići dosta teško. Oni smatraju, (ispravno), da su u školu došli kao učitelji, a ne kao policajci.

ZAKLJUČAK

Po najnovijim podacima, starosna granica delinkvenata se spušta, sada su to djeca od 11 i 12 godina, ali se povećava procenat ukupne delinkvencije. Ova današnja, „savremena“ djeca, slobodnija su u ponašanju, svakodnevno i u svakom času koriste internet i mobilne telefone, a najmanje odlaze u školu da uče ono što ne mogu ni vidjeti ni čuti, ni od svoga društva ni sa interneta. Škole su im ponovo dosadne, a tek su počeli živjeti, jer tamo od njih neko traži određeno znanje, proziva ga pred drugima i ispituje ga, a njega to ne zanima. U ovom brzom životu koga žive mlade generacije, njima je najmanje stalo do novih saznanja i staromodnih nastavnika. Njihov moto je, više zezanja, zujanja i gluvarenja po cijeli dan, a uz to surfanja po računaru i video-igricama do mile volje. I tako iz dana u dan. Poseban problem u svemu predstavlja, upravo, internet i mobilna telefonija. Mladi delinkventi koji vrše nasilje u školi nisu svjesni posljedica, ni jačine, ni težine nasilja koje su učinili, jer oni nemaju iskustva u tome, samo su to vidjeli i prepisali sa interneta i video-igrice.

Koristeći različitu literaturu, čitajući različite navode, stavove i tvrdnje različitih svjetskih stručnjaka, radeći tolike godine u učionici, neposredno sa učenicima, njihovim roditeljima, nastavnicima i drugim školskim osobljem, a vezano za temu nasilje u školi, došao sam do zaključka da se procenat i brojke mogu mijenjati iz godine u godinu, iz

generacije u generaciju i mijenjaće se, ali je evidentno da nasilje u školi postoji među vršnjacima, između učenika i nastavnika, između nastavnika i učenika i da će postojati u svim oblicima koji se primjenjuju i danas, sve dok postoje škole i učenici u njima, bez razlike u kom dijelu svijeta se nalaze. Dalje tvrdim da će se starosna granica nasilnika spuštati do 10 godina, pa čak i ispod 10, jer nasilnički trend je u stalnom porastu, a tehnologija u stalnom napredovanju. U državi, ako se problem mladih delinkvenata ne shvati ozbiljno, sa naglim dolaskom zapadne kulture na ove prostore, biće velikih problema, koje ćemo poslije teško moći sanirati. Zato, treba već danas, u svim školama širom BiH, početi sa sprovođenjem mjera protiv nasilja u školi, te edukacijama nastavnika i drugog osoblja u školama, učenika, roditelja i šire društvene zajednice.

VIOLENCE IN SCHOOLS

Milimir V. Martić, Ph.D., senior lecturer

Abstract: It can be said with considerable certainty that school violence is as old as schools, but it would be perhaps more accurate to say that that what we *now* call violence has always been present in schools and considered as normal and inevitable. This type of student behaviour was present up to the nineties of the 20th century, when it simply exploded all over the world and when all were sounding alarm bells and started talking about **violence in schools**. Violence in schools and against schools is growing and getting more serious all around the world, here as well. Violence is generally thought to be the most common form of human rights violation.

Key words: *violence in schools, school violence, peer violence-bullying, teacher violence against students, student violence against teachers, social context of violence in schools*

LITERATURA

1. Ajduković, M. (2003): *Nasilje u obitelji*. U: Puljiz, V. i Bouillet, D.(ur.): Nacionalna obiteljska politika. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
2. Afrab, P. (2006): (dostupno aprila 2009. godine na <http://www.wiredsafety.net>.)
3. Arto, A. (1992): *Pozorište i njegov dvojniki* (odjeljak Pozorište i surovost), Prometej, Novi Sad.
4. Bosanac, S. (1983): *Edukacijski izazov* (odjeljak odgoj i antikultura i ideologija nasilja), Školska knjiga, Zagreb.
5. Božović, R. (1985): *Pod znakom pitanja*, Univerzitetska riječ, Titograd.
6. Buchanan, A. (1996): *Cycles of child maltreatment: Facts, fallacies and interventions*. New York: Wiley.
7. Buljan - Flander, G. i Kocijan-Hercigonja, D. (2003): *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Zagreb: Marko M. usluge d.o.o.
8. Cantor, D. et al (2001): *A closer look at drug and violence prevention efforts in American school*. Pes, US Department of Education, Rocville.
9. Comell, D. (2003): *Student threat assessment* (chapter prepared for handbook of school violence), ed. E. Gerler (електронска верзија чланка).
10. Clark, Richard D. (1997): Shields, Glenn: *Family communication and delinquency*. Adolescence.
11. Coloroso, B. (2003.): *Nasilnik, žrtva i promatrač*. Zagreb. Tiskara Millennium, d.o.o.
12. Devarbieux, E. (2004.): *Nasilje u školi u Europi*. U: *Nasilje u školama – izazov lokalnoj zajednici*. Izvješće s Konferencije Vijeća Europe. Zagreb. Ibis grafika d.o.o.

13. DerosierR, M. (2004.): *Building Relationships and Combating Bullying: Effectiveness of a School-Based Social Skills Group Intervention.*
14. Diirkem, E. (1981): *Vaspitanje i sociologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
15. Dibe, F. (2002): *Srednjoškolci*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.

RESUME

Today's, 'modern' children are free to use the Internet and mobile phones all the time, and they go to school to learn some things that cannot be learned online or from their peers. Schools are boring because they are asked there to gain and show some knowledge and get marks for it, and they are just not interested in it so much. With the fast pace of life today the young care less and less for gaining more knowledge and old-fashioned teachers. Their motto, More fun, more buzzing and hanging around, including surfing the Internet and playing video games as much as they please. And so it goes, day after day. The Internet, television and mobile phones pose a special problem, though, because they can view scenes of conflict and violence on them, and in addition, they get the perception, reinforced by the media content, that criminals 'rule'. Young offenders who are involved in school violence are not aware of consequences, nor of the intensity and severity of such acts because they have no prior experience with them, they just copied such behaviour of the video games or the Internet. Unless the issue of young offenders, together with the penetration of Western culture among the young population here, is taken seriously in this country, there are going to be major problems which will be hard to solve later. Therefore, measures against school violence should be immediately taken as well as the education of the teachers and the school staff, schoolchildren, together with the engagement of parents and wider community as well.